

AAN DE SLAG MET VOORLEESSOFTWARE OP SCHOOL

EEN GIDS MET 8 VRAGEN EN ANTWOORDEN

INHOUD

1 INLEIDING	p. 3
2 ZIJN VOORLEESSOFTWARE EN ADIBOEKEN NOODZAKELIJKE HULPMIDDELEN?	p. 7
2.1. WAT IS VOORLEESSOFTWARE EN WOORDPREDICTIE?	p. 7
2.2. WAT IS ADIBIB EN WAT ZIJN ADIBOEKEN?	p. 8
3 WIE KOMT IN AANMERKING VOOR ADIBOEKEN EN GRATIS VOORLEESSOFTWARE?	p. 9
4 WANNEER START JE BEST MET VOORLEESSOFTWARE?	p. 11
5 WAAR SITUEREN VOORLEESSOFTWARE EN ADIBOEKEN ZICH IN HET ZORGCONTINUÛM?	p. 13
6 WAAROM ZIJN VOORLEESSOFTWARE EN ADIBOEKEN ZO BELANGRIJK?	p. 15
7 WAT MAG EN WAT MOET?	p. 17
7.1. WETTELIJK KADER	p. 17
7.2. WAT VERSTAAN WE ONDER EEN REDELIJKE AANPASSING?	p. 18
7.3. WIE BETAALT DE REDELIJKE AANPASSINGEN?	p. 19
7.4. KRIJGEN LEERLINGEN DIE UITGEBREID GEBRUIKEN MAKEN VAN REDELIJKE AANPASSINGEN HUN DIPLOMA?	p. 20
7.5. WAT ZEGT DE ONDERWIJSINSPECTIE OVER HET GEBRUIK VAN COMPENSERENDE TECHNOLOGIE BIJ LESSEN, TOETSEN EN EXAMENS?	p. 20
8 WAAR VIND IK MEER INFORMATIE, EXTRA BRONNEN, SOFTWARE EN HANDIGE HULPMIDDELEN?	p. 23
8.1. SENSIBILISERENDE FILMS	p. 23
8.2. INSTRUCTIEVIDEO'S	p. 24
8.3. WELKE SOFTWARE KAN JE GRATIS GEBRUIKEN?	p. 25
8.4. WAT MET APPS, FREEWARE EN GRATIS ALTERNATIEVEN?	p. 25
8.5. DE COMPUTER, MIJN SURFPLANK IN HET ONDERWIJS – PRAKTISCHE WEGWIJZERS	p. 26
8.6. WEB-WIJZER	p. 27
8.7. TOOLS	p. 28

1

INLEIDING

In 2017 keurde de Vlaamse Regering het programma *Lees Voor! Vlaanderen* goed. De digitale versies van handboeken en methodes, ook ADIBoeken genoemd waren al gratis verkrijgbaar. Nu kunnen leerlingen ook gratis gebruik maken van voorleessoftware.

Ondanks de voordelen blijkt het inzetten van compenserende hulpmiddelen in de praktijk niet zo eenvoudig. Leerkrachten zitten met vragen die zich situeren op het pedagogisch-didactisch vlak.

*Mag die leerling spellingcontrole gebruiken bij dictee of toetsen?
Zal die leerling dan nog wel leren schrijven en lezen als hij nu al software
mag gebruiken? Is het wel eerlijk tegenover andere leerlingen?*

Er leeft ook veel onzekerheid binnen schoolteams over het behalen van de eindtermen met compenserende hulpmiddelen.

*Kan die leerling de eindtermen behalen als hij niet kan spellen zonder
hulpmiddelen maar wel een voldoende resultaat haalt met gebruik van
spellingcontrole en voorleessoftware?*

Tenslotte zijn er nog de vele praktische problemen en vragen.

*Hoe leer ik zelf die computer handiger gebruiken vooraleer ik deze leerling
ermee laat werken? Hoe werkt voorleessoftware? Hoe bestellen we
ADIBoeken?*

Deze brochure biedt een antwoord op deze vragen en ze reikt concrete tools aan die inspirerend kunnen zijn om deze hulpmiddelen op korte termijn actief te implementeren. Deze publicatie richt zich op allen die betrokken zijn bij de begeleiding van leerlingen met ernstige lees- en schrijfproblemen, met name ouders, leerkrachten, schoolteams, directies, leerling- en zorgbegeleiders, ICT-coördinatoren, ondersteuners, CLB-medewerkers en pedagogisch begeleiders.

ZIJN VOORLEESSOFTWARE EN ADIBOEKEN NOODZAKELIJKE HULPMIDDELEN?

2.1. WAT IS VOORLEESSOFTWARE EN WOORDPREDICTIE?

Een voorleesprogramma is een hulpmiddel voor wie erg moeizaam omgaat met schriftelijke communicatie, dus lezen en/of schrijven. Het voorlezen gebeurt automatisch en maakt gebruik van een neutrale, elektronische stem te vergelijken met die op een GPS. Er zijn stemmen voor verschillende talen. Elk voorleesprogramma heeft een aantal basisfunctionaliteiten zoals voorlezen, visuele aanduiding van wat wordt gelezen, eenvoudige keuze van taal, leeseenheden en leestempo. De meest gebruikte voorleessoftwareprogramma's integreren ook spellingondersteuning met o.m. woordvoorspelling en spellingcontrole.

De voorleessoftware aangeboden door de overheid ondersteunt ADIBoeken zodat het boek op een aangepaste, intelligente manier wordt voorgelezen met automatische taalaanpassing en in een logische volgorde.

Verschillende programma's bieden ook woordpredictie of woordvoorspelling als ondersteuning bij het invullen van het boek. De leerling tikt enkele letters in en krijgt een keuzereeks van woorden die beginnen met deze letters. Bovendien bieden sommige programma's ook alternatieven aan voor vaak voorkomende fouten als ie/ei of p/b wisseling. De schrijfsnelheid neemt in belangrijke mate toe voor leerlingen die traag of moeizaam typen. Bovendien geeft woordpredictie extra kansen om woorden te schrijven in een taal die je niet beheerst. Het leren schrijven van wat je hoort is hierbij noodzakelijk.

2.2. WAT IS ADIBIB EN WAT ZIJN ADIBOEKEN?

Om de voorleessoftware op school te gebruiken hebben leerlingen een voorleesbare, invulbare, digitale versie nodig van hun handboeken en werkboeken. Scholen mogen boeken echter niet zomaar zelf inscannen en verspreiden onder hun leerlingen. ADIBoeken zijn auteursrechtelijk beschermde digitale versies van de papieren schoolboeken. De leerling ziet het gedrukte boek op de computer.

De belangrijke randvoorwaarden voor het downloaden en gebruiken van de gratis digitale boeken zijn:

- ADIBoeken zijn er alleen voor leerlingen met het juiste attest (zie verder).
- Elke leerling moet beschikken over de gedrukte versie van het schoolboek.
- ADIBoeken zijn strikt persoonlijk en dragen een watermerk met de naam van de leerling. Een school mag een ADIBoek op naam niet gebruiken voor een andere leerling. Je bestelt ADIBoeken jaarlijks op naam van de leerling.

Het bestellen is gebruiksvriendelijk en snel. Zowel ouders als schoolmedewerkers en therapeuten kunnen ADIBoeken bestellen voor leerlingen. Na de bestelling krijg je via mail digitale downloadlinks per leerling. De bestelprocedure vind je op www.adibib.be. Als een boek niet in de catalogus staat, kan je een omzetting aanvragen.

Op de website van ADIBib vind je ook heel wat bruikbare en praktische tips en instructievideo's om het gebruik van ADIBoeken toegankelijker te maken. Elke voorleessoftware heeft eigen instructievideo's.

WIE KOMT IN AANMERKING VOOR ADIBOEKEN EN GRATIS VOORLEESSOFTWARE?

MEER DAN DYSLEXIE

Voorleessoftware en dyslexiesoftware zijn termen die men door elkaar gebruikt. De doelgroep die voorleessoftware gebruikt is veel ruimer dan de leerlingen met dyslexie. Leerlingen met een visuele of motorische beperking, leerlingen met ASS en leerlingen die het Nederlands nog niet goed beheersen, bijvoorbeeld omdat ze nog niet lang in Vlaanderen zijn, kunnen nuttig gebruik maken van voorleessoftware.

De doelgroep van voorleessoftware en ADIBoeken zijn alle leerlingen die kampen met ernstige lees-, spelling- en/of schrijfproblemen. Dan spreken we over ongeveer 7% van de leerlingen (zowat 60.000 leerlingen in het Vlaamse lager en secundair onderwijs).

De diensten ADIBib en *Lees voor! Vlaanderen* zijn gratis toegankelijk voor alle leerlingen uit het gewoon en buitengewoon lager en secundair onderwijs in Vlaanderen die beantwoorden aan volgende profielen:

- leerlingen met een attest **dyslexie** = ernstige leesproblemen;
- leerlingen met een attest **dyspraxie** = ernstige schrijfproblemen;
- leerlingen in het gewoon onderwijs met een **gemotiveerd verslag**;
- leerlingen met een **(inschrijvings)verslag** type 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 of basisaanbod;
- leerlingen met een **ADIBib-attest**.

Het CLB stelt dit attest op. Het is bedoeld voor leerlingen die buiten de bovenstaande doelgroepen vallen maar die wel zinvol gebruik kunnen maken van ADIBoeken en voorleessoftware. Dit attest laat leerlingen toe de voorleessoftware en ADIBoeken te gebruiken zodat ze door de auditieve ondersteuning meer info halen uit schriftelijke instructies en teksten.

Cursisten uit het volwassenenonderwijs, studenten uit het hoger onderwijs en jongeren die huisonderwijs volgen vallen buiten de scope van dit programma. Zij kunnen wel gratis ADIBoeken gebruiken maar moeten zelf de voorleessoftware aankopen of hiervoor een beroep doen op het beleid van hun onderwijsinstelling.

WANNEER START JE BEST MET VOORLEESSOFTWARE?

Van zodra een leerling frustratie en demotivatie ervaart, moet je het opstarten van voorleessoftware overwegen. Maar ook bij leerlingen die weinig of geen effect tonen van remediëring is tijdig starten met compenseren noodzakelijk.

Bij volgende leerlingenprofielen stel je best heel actief de vraag naar het aanleren van voorleessoftware:

- een leesachterstand van meer dan 2 schooljaren;
- een onleesbaar handschrift.

Zet aangepaste computerhulpmiddelen vroegtijdig in, dus indien nodig vanaf het eerste leerjaar bij het schrijfproces en in het tweede leerjaar zowel voor lezen als schrijven. Vermits er nog geen dyslexie-attest zal zijn, kan je het CLB vragen een ADIBib-attest te geven om de eerste start te ondersteunen.

Organiseer zoveel mogelijk een dubbelspoor met zowel het remediërend lezen en spellen als het compenserend gebruik van ICT. Zelfs bij heel jonge kinderen loont dit. Je haalt leerlingen op die manier bijtijds uit de frustratie en de faalangst die ontstaat door voortdurend en vroegtijdig falen. Het dubbelspoor versterkt de motivatie en het competentiegevoel. We merken in de praktijk dat leerlingen die door de leerkracht aangemoedigd worden om ICT te gebruiken, in het lesgebeuren in het basisonderwijs heel wat moeite doen om waar het kan zelf te lezen of te schrijven.

Vlot leren werken met individuele hulpmiddelen op hoog niveau vraagt meer dan twee schooljaren. Leerlingen met automatiseringsstoornissen, met dyspraxie of met structuurproblemen kunnen meer tijd en meer ondersteuning nodig hebben. Ondersteun de technische aspecten zoals het gebruik van het toetsenbord, blind typen of snel typen en selectief aanpassen van de programma's. Bied ook hulp aan bij meer inhoudelijke aspecten die samenhangen met de mappenstructuur,

het benoemen en terugvinden van documenten, een agenda leren invullen, documenten aan de school bezorgen en zoveel andere zaken die ondersteuning vragen van de school of ouders.

Voorzie een inlooperperiode waarbij de leerling dagelijks ICT inschakelt op een laag niveau. Leer de computer dagelijks te openen met de juiste attributen zoals oortjes, lader en de gepaste programma's. Je kan kiezen voor dictee met slechts 1 woord op 3 of 1 zin op 3 of een taalkaart in een word-omgeving in plaats van meteen in het ADIBoek. Schakel medeleerlingen of buddy's in om het ADIBoek te openen op de juiste bladzijde. Start met klinkerdictees in plaats van het hele toetsenbord. Alle klinkers staan op de bovenste rij toetsen en klinkers heb je in elk woord nodig.

WAAR SITUEREN VOORLEESSOFTWARE EN ADIBOEKEN ZICH IN HET ZORGCONTINUÛM?

In de benadering van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften (waaronder leerlingen met ernstige lees- en schrijfmoeilijkheden) spelen de 'fases van het zorgcontinuüm' (brede basiszorg, verhoogde zorg, uitbreiding van zorg en individueel aangepast curriculum/individueel handelingsplan) en de verschillende mogelijke 'maatregelen' (compenseren, remediëren, differentiëren, ...) een belangrijke rol.

Je kan dan de vraag stellen of het gebruik van voorleessoftware en ADIBoeken aan één fase en/of één welbepaalde maatregel gekoppeld is. Dat is niet het geval. Binnen elke fase van het zorgcontinuüm en binnen elke maatregel kan voorleessoftware een rol spelen.

Integrale zorg op schoolniveau omvat tijdige, adequate en op elkaar afgestemde interventies.

Afhankelijk van de ernst van de lees- en schrijfmoeilijkheden, de fase in de ontwikkeling, de leeftijd, de (vak)inhoud ... kan de leerling voorleessoftware inzetten bij het selectief lezen van teksten, het gebruiken van moeilijke of onbekende woorden, het invullen van invulbladen, het maken van toetsen, ... Soms wordt voorleessoftware bewust niet, of niet meer ingezet. De mogelijkheden die voorleessoftware en ADIBoeken geven sluiten zeker niet uit dat de school, tegelijkertijd blijft inzetten op lezen en schrijven zonder hulpmiddel.

Het komt er dus op aan om voorleessoftware op het juiste moment met het juiste doel in te zetten. Het selectief gebruik volgens de individuele noden is noodzakelijk om voorleessoftware effectief en efficiënt in te zetten.

Hoewel redelijke aanpassingen zoals voorleessoftware en ADIBoeken steeds op individueel niveau bekeken moeten worden, verdient het aanbeveling om de integratie van compenserende technologie op te nemen in een meer globaal zorg- en ICT-beleid op schoolniveau. Het zal immers zo zijn dat meerdere leerlingen in de toekomst om specifieke ondersteuning zullen vragen.

Hoe meer er over redelijke aanpassingen op voorhand nagedacht is, hoe beter.

WAAROM ZIJN VOORLEESSOFTWARE EN ADIBOEKEN ZO BELANGRIJK?

Leerlingen die ondanks voldoende intelligentie, inzet en remediëring het noodzakelijke basisoniveau niet halen voor lezen en/of spelling komen in een situatie van 'handicap' terecht. Zij kunnen zonder redelijke aanpassingen het vereiste niveau niet behalen. Het gebruik van aangepaste ICT laat wel toe het vereiste niveau te halen op school. Op dat moment spreken we van een redelijke aanpassing net zoals bij een bril, een hoorapparaat of een rolstoel. Het zijn hulpmiddelen die ook ingezet kunnen worden bij de maatschappelijke integratie en dus ook in een werksituatie hun rol spelen. Denk hierbij aan het gebruik van spellingcontrole op het werk.

Meerdere wetenschappelijke studies bewijzen een significante verbetering van het tekstbegrip wanneer een zwakke lezer leest met voorleessoftware¹²³. Daarnaast kan de leerling lezen zonder hulp van anderen wat het competentiegevoel bevordert. De leerling kan de uitspraak van vreemde talen zelfstandig oefenen en veelvuldig beluisteren. De leerling kan bovendien de zinsbouw en spelling van woorden controleren door het laten voorlezen tijdens het typen. De functie 'woordvoorspelling' zorgt ervoor dat de helft minder toetsaanslagen nodig zijn en kan voor een leerling met ernstige problemen op het gebied van motoriek dan weer uitkomst bieden. Dit alles zorgt ervoor dat de zelfstandigheid en het competentiegevoel van de leerling vergroten⁴⁵⁶. De leerling ervaart minder faalangst⁷. Hij kan bijvoorbeeld teksten lezen en schrijven die aansluiten bij zijn leeftijd en intelligentie. Dit werkt sterk motivatieverhogend.

Onderzoek toont aan dat leerlingen die voorleessoftware mogen gebruiken betere studieresultaten halen⁸ en een hogere studiemotivatie hebben. Bovendien leert de leerling al vroeg dat er compenserende hulpmiddelen bestaan. Dit opent perspectieven naar het gebruik van nieuwe, nog te ontwikkelen hulpmiddelen. De leerlingen leren ook gebruik maken van digitale informatie zoals de digitale krant en informatie op internet, waar het voorlezen vlot kan worden aangewend.

Bij leerlingen die hardnekkig ver onder het vereiste niveau blijven voor lezen en/of spelling gaat vandaag heel veel frustrerende tijd naar het steeds opnieuw inoefenen van woorden op een heel laag niveau. Het tijdig inzetten van ICT maakt de leerling onafhankelijker, hij kan alleen beginnen aan de kern van de oefenopdrachten. De ondersteuner kan nu inzetten op leerstrategieën op lange termijn zoals uitbreiden van woordenschat op leeftijdsniveau, ontwikkelen en inzetten van leesstrategieën op een hoger niveau, het verbeteren van de 'rode strepen' door het gebruik van de regels voor werkwoordspelling, het beluisteren van de eigen tekst om zinsbouw en tekststructuur te verbeteren,...

Voorleessoftware en ADIBoeken zijn niet enkel voor de leerling van groot belang. Doordat de leerling op eigen tempo en zonder bijzondere hindernissen een (taal) taak kan afwerken of de problemen van rekenen kan laten voorlezen vraagt de leerling minder individuele aandacht van de leerkracht. Daardoor kan deze extra aandacht geven aan andere elementen van zijn opdracht en bv. dieper ingaan op de inhoud.

- 1 **Wise, B.W., & Olson, R.K.** (1994). Computer speech and the remediation of reading and spelling problems. *Journal of Special Education Technology*, 12, pp. 207-220.
- 2 **Elkind, J.** (1998). Computer reading machines for poor readers. *Perspectives*, 24(2), pp 9-14.
- 3 **Disseldorp, B. and Chambers, D.** (2002). Independent access: Which students might benefit from a talking computer? In S. McNamara and E. Stacey (Eds), *Untangling the Web: Establishing Learning Links. Proceedings ASET Conference 2002*. Melbourne, 7-10 July.
- 4 **Janssen, R.** (2008). Goede ICT-materialen onmisbaar bij integrale dyslexiezorg. *LBIB Nieuwsbrief* (Landelijke Beroepsgroep voor Intern Begeleiders).
- 5 **Van der Weerden, A.** (2009). Gebruik van en onderzoek naar compenserende materialen. *Tijdschrift voor Remedial Teaching*, 2, pp 22-25.
- 6 **Hardenberg, A.E.M., Roetenberg, A.A., Kleintjes and H.T.** (2012). De meerwaarde van ICT-hulpmiddelen op de leerprestaties en het sociaal-emotioneel functioneren van leerlingen met dyslexie. Geraadpleegd op 28 september 2016, www.lexima.nl.
- 7 **Hardenberg, A.E.M., Roetenberg, A.A., Kleintjes and H.T.** (2012). De meerwaarde van ICT-hulpmiddelen op de leerprestaties en het sociaal-emotioneel functioneren van leerlingen met dyslexie. Geraadpleegd op 28 september 2016, www.lexima.nl.
- 8 **Van der Weerden, A.** (2009). Gebruik van en onderzoek naar compenserende materialen. *Tijdschrift voor Remedial Teaching*, 2, pp 22-25

WAT MAG EN WAT MOET?

7.1. WETTELIJK KADER

Wie voorleessoftware wil inzetten voor leerlingen met beperkingen heeft overduidelijk de wetgever aan zijn of haar kant. Er kan vanuit de wet- en regelgeving geen enkele twijfel meer bestaan over het feit dat voorleessoftware een redelijke aanpassing is die niet geweigerd mag worden. We zetten hierna de verschillende bronnen van regelgeving op een rij.

Het Verdrag van de Verenigde Naties inzake de Rechten van Personen met een Handicap bevordert, beschermt en waarborgt de fundamentele vrijheden en mensenrechten van mensen met een handicap. België heeft dit Verdrag in 2009 geratificeerd. Artikel 24 van dit Verdrag stelt dat personen met een handicap niet op grond van hun handicap mogen worden uitgesloten van het algemeen onderwijsstelsel. Personen met een handicap moeten op voet van gelijkheid toegang hebben tot inclusief onderwijs en voortgezet onderwijs. Daarom moeten er redelijke aanpassingen worden verschaft naargelang de behoefte van de persoon in kwestie.

Het kaderdecreet voor het Vlaamse gelijkekansen- en gelijkebehandelingsbeleid van 10 juli 2008 beschouwt het weigeren van redelijke aanpassingen voor een persoon met een handicap als een vorm van discriminatie (artikel 15). Dit decreet is ook van toepassing op het onderwijs. Het begrip handicap wordt niet gedefinieerd in het decreet. Het moet ruim worden uitgelegd, in overeenstemming met het Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap: iedere langdurige fysieke, mentale, verstandelijke of zintuiglijke handicap die een persoon in wisselwerking met diverse drempels kan beletten volledig, daadwerkelijk en op voet van gelijkheid met anderen te participeren in de maatschappij. Het decreet definieert redelijke aanpassingen als materiële of immateriële maatregelen die de beperkende invloed van een onaangepaste omgeving op de participatie van een persoon met een handicap neutraliseren en die geen onevenredige belasting betekenen, of waarvan de belasting in voldoende mate wordt gecompenseerd door bestaande maatregelen.

Het protocol betreffende het begrip redelijke aanpassingen van 19 juli 2007

tussen de Federale Staat, de Vlaamse Gemeenschap, de Franse Gemeenschap, de Duitstalige Gemeenschap, het Waalse Gewest, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie en de Franse Gemeenschapscommissie ten gunste van personen met een handicap geeft een definitie van het begrip redelijke aanpassingen en somt de criteria op waaraan dergelijke aanpassingen moeten voldoen (zie deel 7.2. voor de criteria).

Het decreet van 21 maart 2014 betreffende maatregelen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften (het 'M-decreet')

voegt nieuwe regels in over het inschrijvingsrecht in het gewoon basisonderwijs en het gewoon secundair onderwijs. Die regels vind je terug in het decreet basisonderwijs van 25 februari 1997 (artikel 37undecies) en de codex secundair onderwijs van 17 december 2010 (artikel 110/11). Iedere leerling met een handicap heeft het recht om zich in te schrijven in een school voor gewoon onderwijs. Scholen zijn verplicht om voor die leerlingen redelijke aanpassingen te doen. Dat geldt ook voor leerlingen die een verslag hebben gekregen van het CLB dat toegang geeft tot het buitengewoon onderwijs of tot een individueel aangepast curriculum in het gewoon onderwijs. Voor hen gebeurt de inschrijving echter onder ontbindende voorwaarde.

7.2. WAT VERSTAAN WE ONDER EEN REDELIJKE AANPASSING?

Een aanpassing is een concrete maatregel die de beperkende invloed van een onaangepaste omgeving op de participatie van een persoon met een handicap kan neutraliseren⁹.

De aanpassing moet:

- doeltreffend zijn, zodat de persoon met een handicap daadwerkelijk kan participeren;
- een evenwaardige participatie van de persoon met een handicap mogelijk maken;
- ervoor zorgen dat de persoon met een handicap zelfstandig kan participeren;
- de veiligheid van de persoon met een handicap waarborgen.

⁹ Protocol tussen de Federale Staat, 2007, artikel 2

Bij het beoordelen of een aanpassing een 'redelijke' aanpassing is spelen de volgende elementen een rol¹⁰:

- de financiële impact van de aanpassing, waarbij rekening wordt gehouden met eventuele ondersteunende financiële tegemoetkomingen;
- de financiële draagkracht van degene op wie de aanpassingsplicht rust;
- de organisatorische impact van de aanpassing;
- de te verwachten frequentie en duur van het gebruik van de aanpassing door personen met een handicap;
- de impact van de aanpassing op de levenskwaliteit van (een) daadwerkelijke of potentiële gebruiker(s) met een handicap;
- de impact van de aanpassing op de omgeving en op andere gebruikers.

ADIBoeken en voorleessoftware laten evenwaardige participatie toe en verhogen de zelfstandigheid. Voor die leerlingen die er nuttig gebruik van kunnen maken zijn het dus redelijke aanpassingen. Het feit dat voorleessoftware gratis is voor de leerlingen maakt de financiële impact voor de school of ouders extra haalbaar. Het argument dat de andere leerlingen geen spellingcontrole mogen gebruiken voor Frans en dus deze leerling met ernstige spellingproblemen dus ook niet, is negatieve discriminatie. Het weigeren van redelijke aanpassingen is verboden, het is immers een vorm van discriminatie¹¹.

7.3. WIE BETAALT DE REDELIJKE AANPASSINGEN?

ADIBib en *Lees voor! Vlaanderen* zijn gratis voor de doelgroepleerlingen (zie deel 3: wie komt in aanmerking), de school en de ouders. Voor het aanschaffen van uitrusting zoals laptops en het verzekeren van de kosteloosheid ontvangen scholen van de overheid een werkingsbudget¹². De school kan aan het gebruik van de aanpassing op school geen voorwaarden verbinden. Ouders kunnen dus niet verplicht worden om zelf een laptop voor gebruik op school aan te kopen. Ook kan van ouders niet verwacht worden dat ze op eigen kosten een extra bijscholing volgen om hun kind te kunnen begeleiden¹³.

¹⁰ Protocol tussen de Federale Staat, 2007, artikel 2

¹¹ Decreet houdende een kader voor het Vlaamse gelijkheids- en gelijkebehandelingsbeleid (10 juli 2008, artikel 19).

¹² Commissie Zorgvuldig Bestuur, advies van 23 maart 2016)

¹³ Voor meer info over uitspraken, procedures en contact : zie <http://www.agodi.be/commissie-zorgvuldig-bestuur>

7.4. KRIJGEN LEERLINGEN DIE UITGEBREID GEBRUIKEN MAKEN VAN REDELIJKE AANPASSINGEN HUN DIPLOMA?

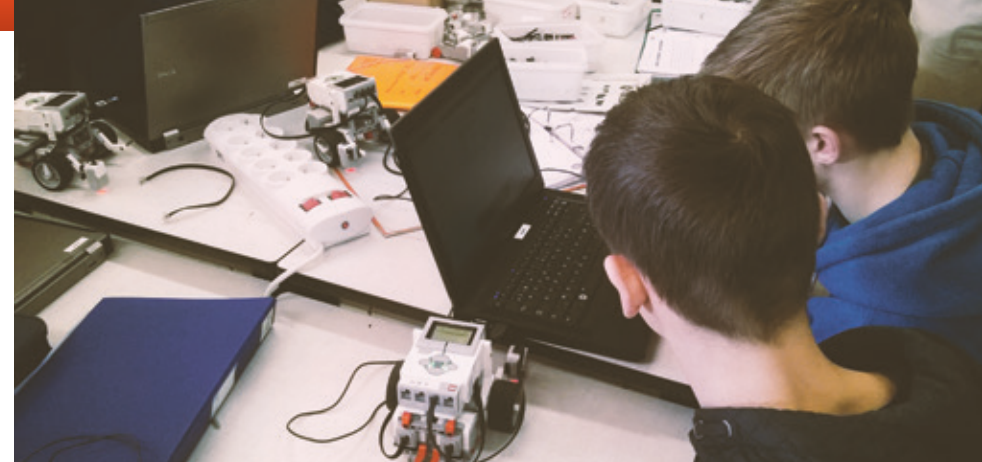
Een kind met een beperking dat, mits er redelijke aanpassingen gebeuren, toch het gewone curriculum kan volgen, krijgt wel gewone attesten. Als dat kind compensatiemaatregelen krijgt die het in de les mag gebruiken, dan mag het die ook tijdens toetsen en evaluaties gebruiken. Ook dan blijft het aanspraak maken op gewone attesten.

7.5. WAT ZEGT DE ONDERWIJSINSPECTIE OVER HET GEBRUIK VAN COMPENSERENDE TECHNOLOGIE BIJ LESSEN, TOETSEN EN EXAMENS?

Elke onderwijsinstelling heeft de maatschappelijke opdracht om haar onderwijs zo in te vullen en te organiseren dat in haar specifieke context en voor haar specifieke leerlingen/cursisten de beoogde resultaten (eindtermen, ontwikkelingsdoelen) optimaal bereikt worden. De onderwijsinspectie spreekt hier van 'afstemming van het aanbod op het gevalideerd doelenkader'. Tijdens een doorlichting gaat de inspectie o.a. na of de aangeboden lesdoelen sporen met de goedgekeurde leerplannen. De inspectie onderzoekt met andere woorden of de onderwijsinstelling voldoende inspanningen levert zodat zoveel mogelijk leerlingen zoveel mogelijk doelen van het leerplan bereiken met een leer- en ontwikkelingsgericht aanbod in een positief en stimulerend leerklimaat.

Tijdens de doorlichting stelt de onderwijsinspectie twee onderzoeksvragen.

1. In welk mate ontwikkelt de instelling haar eigen kwaliteit, met bijzondere aandacht voor de aansturing en de kwaliteitsbewaking van de onderwijsleerpraktijk (c.q. leerlingen-begeleiding)?
2. In welke mate verstrekt de instelling kwaliteitsvol onderwijs (c.q. kwaliteitsvolle leerlingenbegeleiding), dat tegemoetkomt aan de kwaliteitsverwachtingen uit het Referentiekader Onderwijskwaliteit (c.q. CLB-kwaliteit) en respecteert ze de regelgeving.

Tijdens het onderzoek naar de 'leerlingenbegeleiding' gaat de onderwijsinspectie in dialoog met het schoolteam over:

- de beginsituatie van de leerlingen en de analyse van hun mogelijkheden en behoeften in hun leer- en ontwikkelingsproces;
- de specifieke onderwijsbehoeften van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften;
- de passende maatregelen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften waaronder het inzetten van stimulerende, remediërende, differentiërende, compenserende of dispenserende maatregelen;
- de ondersteuningsbehoeften van leraren en ouders;
- de betrokkenheid van leerling, ouders, clb en eventuele hulpverleners.

Verder gaat de onderwijsinspectie na of:

- het schoolteam de compenserende en dispenserende maatregelen hanteert om met zoveel mogelijk leerlingen de leerdoelen van het gemeenschappelijk curriculum na te streven;
- het schoolteam ervoor zorgt dat alle leerlingen optimaal tot leren komen en het de pedagogisch-didactische aanpak afstemt op de verschillen tussen leerlingen;
- het schoolteam een hulpvraag op maat formuleert aan het CLB, wanneer de maatregelen uit de verhoogde zorg niet volstaan, om begeleiding op maat te verstrekken;
- het schoolteam het CLB benut als draaischijf tussen de school en de buitenschoolse hulpverlening.

Het uitreiken van studiebewijzen behoort tot de autonomie van de onderwijsinstelling. De **delibererende klassenraad oordeelt autonoom** of een individuele leerling de doelen van het leerplan in voldoende mate heeft bereikt. De evaluatie van individuele leerlingen is geen voorwerp van onderzoek door de inspectie. Wat de inspectie wel doet is nagaan of de evaluatie van de onderwijsinstelling representatief, valide, transparant, betrouwbaar, breed is.

Compenserende en dispenserende maatregelen mogen niet zover gaan dat leerlingen volledig vrijgesteld worden van een vak of van een vakonderdeel. De leraar biedt alternatieve, zo gelijkwaardig mogelijke taken/doelstellingen aan, rekening houdend met de specifieke zorgsituatie van de leerling. Compenserende en dispenserende maatregelen ontslaan immers noch de onderwijsinstelling, noch de leerling van het **streven** om de onderwijsdoelstellingen zo maximaal mogelijk te realiseren. Dit betekent concreet dat leerlingen met een attest van dyslexie aangespoord moeten worden om te blijven oefenen. Het is dan niet de bedoeling om foutloos te lezen en te spellen, wel om op een gepaste wijze om te gaan met lezen en spellen zodat de leerling zijn talenten optimaal kan ontplooien.

De inspectie verwacht van een onderwijsinstelling dat ze in het kader van haar zorgbeleid nadenkt over wat ze met 'compenserende maatregelen' wil bereiken en dat ze nagaat of de vooropgestelde doelen inderdaad bereikt worden. De inspanningen die de onderwijsinstelling levert, worden weliswaar gewaardeerd door de inspectie, maar krijgen maatschappelijk pas waarde door het effect dat men ermee bereikt.

WAAR VIND IK MEER INFORMATIE, EXTRA BRONNEN, SOFTWARE EN HANDIGE HULPMIDDELEN?

8.1. SENSIBILISERENDE FILMS

Sensibiliseren via beeld en film is een krachtig medium om het hart en het gevoel te bereiken. Gebruik films om andere leerlingen te sensibiliseren als er reacties komen over de 'voordelen' van het gebruik van voorleessoftware. Gebruik de film *'Ik heet niet dom'* voor sessies met leerlingen (en ouders) die voorleessoftware nodig hebben. Heel rijk om in groep te delen. Gebruik *'ADIBib, de juiste tools'* om het gesprek met een leerkrachtenteam op te starten. Gebruik *'Ik heet niet dom'*, de volledige versie om leerkrachten diepgaand te sensibiliseren.

Ik heet niet dom

De film *'Ik heet niet dom'* van Eureka vzw vertelt het verhaal van vier personen met een leerstoornis en hoe zij hiermee in het dagelijkse leven omgaan. Bekijk de volledige film op <http://www.letop.be/publicaties/ik-heet-niet-dom> of op het youtube-kanaal van Eureka Letop.

Zowel voor ouders, leerlingen als leerkrachten. Duurt 40 min.

ADIBib, de juiste tools

Eureka vzw maakte de film *"Adibib: De juiste tools"* over hoe voorleessoftware en ADIBoeken kunnen helpen bij het ondersteunen van leerlingen met een beperking in de schriftelijke communicatie.

Bekijk de film op <https://youtu.be/QHYvi2lhhkc>

Vooral voor school en leerkrachten. Duurt ongeveer 9 min.

Wat heb ik?

Klasse TV volgde Louis, een dertienjarige leerling met dyslexie. Bekijk hier de reportage in het kader van de reeks: *"Wat heb ik?"*

Bekijk de film op <https://www.klasse.be/8459/louis-heeft-dyslexie/>

8.2. INSTRUCTIEVIDEO'S

Voor het volledige overzicht raadpleeg <https://www.adibib.be/aan-de-slag>.

Bekijk alle video's op de YouTube-pagina van Eureka ADIBib

HET GEBRUIK VAN VOORLEESSOFTWARE EN ADIBOEKEN

Eureka ADIBib maakte een reeks praktische instructievideo's over het gebruik van ADIBoeken en voorleessoftware. Er zijn korte instructievideo's voor elk voorleessoftwareprogramma dat beschikbaar is op *Lees Voor! Vlaanderen*.

Je leert volgende functies gebruiken:

- Een ADIBoek openen
- Snel naar de juiste pagina gaan
- Een document opslaan en opslaan onder een andere naam
- In een ADIBoek lezen
- De voorleessnelheid aanpassen
- In een ADIBoek schrijven
- Spellingcontrole
- Woordvoorspelling

Verder zijn er ook instructiefilms over hoe je ADIBoeken kan downloaden en op je computer zetten:

- Een ADIBoek downloaden
- Een map voor je ADIBoeken aanmaken.

8.3. WELKE SOFTWARE KAN JE GRATIS GEBRUIKEN?

Deze programma's hebben minimum volgende functies:

1. voorlezen met aanduiding van de woorden die voorgelezen worden;
2. spellingcontrole;
3. woordvoorspeller;
4. automatische taalswitch vreemde talen Engels, Frans en Duits;
5. ondersteuning van ADIBoeken.

Het is erg moeilijk om advies te geven over de keuze van een programma. Elke leverancier heeft een website en stelt gratis demoversies ter beschikking. De keuze voor de voorleessoftware dient op maat van elk kind te gebeuren en dit in overleg met de leerling, zijn of haar ouders en de zorgondersteuners. Het is niet de bedoeling dat er op schoolniveau voor één enkel pakket gekozen wordt.

Bij de overgang naar het nieuwe schooljaar be vraagt ADIBib de producenten over hun aanbod. Er kunnen nieuwe programma's op de lijst komen. Bij het begin van het schooljaar maakt de leerling zijn of haar keuze bekend. Opnieuw registreren is noodzakelijk.

8.4. WAT MET APPS, FREEWARE EN GRATIS ALTERNATIEVEN?

Open source software en in toestellen standaard aanwezige applicaties faciliteren het lees- en schrijfwerk voor leerlingen met bijzondere zorgbehoeften. Als deze volstaan, hoeft je niet meteen te zoeken naar duurdere of zwaardere programma's. Het is overigens ook toe te juichen – vanuit de optiek van universal design – dat ICT-toestellen meer en meer over geïntegreerde functies zoals een voorlezer beschikken. Leerlingen leren werken met diverse bestaande opties is zeker nodig.

De leerlingen die ADIBoeken nodig hebben, is een zeer diverse groep, met zeer uiteenlopende profielen, zeer uiteenlopende noden en ondersteuningsvragen. Zij hebben aangepaste de ondersteunende software nodig. Die programma's zijn gratis via *Lees Voor! Vlaanderen*.

ADIBib voegt volgende informatie handmatig toe aan digitale boeken:

- Zo correct en logisch mogelijk laten voorlezen van de tekst uit het digitale boek.
- Automatische taalherkenning.
- Paginanummering.
- Oplossen van probleemteksten of verwijderen van onleesbare teksten.

De keuze van de software ligt bij de gebruiker. De kost ervan ligt bij de overheid die garandeert dat de voorgestelde software ADIBoeken ondersteunt. Programma's en tools als Powerpoint met audio, Google translate, Google afbeeldingen als alternatief beeldwoordenboek, dropbox, Quizlet, Overhoor, Teach2000, Symbaloo en zoveel andere toepassingsprogramma's zijn heel zinvol en vlot toegankelijk. Maak voor de leerlingen en hun ouders een lijst van wat schools het leren ondersteunt.

8.5. DE COMPUTER, MIJN SURFPLANK IN HET ONDERWIJS – PRAKTISCHE WEGWIJZERS

'De Computer, mijn surfplank in het onderwijs'¹⁴ (2007) bundelt visie, technieken en stappenplannen die nuttig of nodig zijn voor de implementatie van ICT-hulpmiddelen. Je kan alle hoofdstukken downloaden. Volgende delen en hoofdstukken zijn vandaag nog heel actueel en bruikbaar. In de loop van 2018-2019 zullen een aantal hoofdstukken herwerkt worden en op de website te vinden zijn.

Deel 2 *Word, mijn maatje in de les*, hoofdstuk 7, 8 en 9.

De voornaamste tekstverwerkingsvaardigheden komen aan bod. De stappenplannen zijn handig als vertrekpunt om geactualiseerde documenten te maken. Vaardigheden als documenten aanmaken en ordenen, een tekst duidelijk en beter leesbaar maken,... zijn noodzakelijke vaardigheden voor leerlingen die een computer regelmatig moeten gebruiken.

Hoofdstuk 10 *Oefeniches om efficiënter te leren met ICT*

Dit deel geeft inspiratie om ICT in te zetten bij het studeren. Sommige programma's bestaan nog steeds, andere programma's zijn handiger of beter. De ordening per domein is handig om een nieuwe reeks fiches te maken.

¹⁴ Volledig te downloaden op <http://www.letop.be/publicaties/surfplank>

8.6. WEB-WIJZER

www.leesvoor.vlaanderen	De portal waar je voor leerlingen voorleessoftware kan aanvragen.
www.adibib.be	Alle info omtrent het bestellen en gebruiken van digitale versies van de meest courante schoolboeken en lesmethodes.
www.luisterpunt.be	De Vlaamse openbare bibliotheek met leesboeken voor kinderen en volwassenen met een leesbeperking.
www.letop.be	Eerste hulp bij leerstoornissen en/of problemen bij het leren: een website van Eureka Leuven met uitgebreide informatie over leerstoornissen en leezorg. Je kan er gratis mappen 'Leezorg' en 'Surfplank' downloaden, je registreren voor de maandelijkse nieuwsbrief en een (betalend) nascholingsaanbod raadplegen
http://onderwijs.vlaanderen.be/nl/specifieke-onderwijsbehoeften	De landingspagina van de Vlaamse overheid voor beleidsinformatie over het M-decreet, Speciale Onderwijsleermiddelen en allerhande projecten in het kader van zorgbeleid op school
www.modemadvies.be	MODEM is een adviescentrum dat concrete ondersteuning biedt aan personen met een handicap en hun (professionele) omgeving. Je kunt bij MODEM terecht met vragen over computeraanpassingen voor mensen met een handicap (hard- en software) en over communicatiehulpmiddelen. Het advies is onafhankelijk, vrijblijvend, deskundig en op maat van de cliënt.
www.klascement.net/iedereenteltmee/	Hét trefpunt voor wie informatie en leermiddelen zoekt over nieuwe aangepaste of aanpasbare software, hardware en websites voor leerlingen met bijzondere noden.
www.onderwijs.vlaanderen.be/nl/centra-voor-leerlingenbegeleiding	Informatie voor leerlingen, ouders en scholen over de CLB-werking. Waarvoor kan je er terecht en waarvoor niet? De site bevat tevens contactgegevens van alle Vlaamse CLB-centra.
https://www.clbchat.be/	Leerlingen kunnen via een chat-kanaal overleggen met CLB-medewerkers.
www.unia.be/nl/actiedomeinen/onderwijs	Unia bevordert inclusief onderwijs, open voor iedereen, ongeacht herkomst, handicap, religieuze overtuiging, seksuele geaardheid enzovoort. Unia bestrijdt discriminatie in het onderwijs op grond van alle discriminatiegronden waarvoor het van overheidswege bevoegd is, o.a. voor het weigeren van redelijke aanpassingen. Er is tevens een digitaal meldpunt.
www.SIHO.be	Website van het Steunpunt Inclusief Hoger onderwijs. SIHO ondersteunt de Vlaamse hogescholen en universiteiten bij het verbeteren van de participatie van studenten met functiebeperkingen.
www.vlibank.be www.koc.be	Databank met informatie over hulpmiddelen voor personen met een motorische, visuele, gehoor- of spraakhandicap en voor personen met een cognitieve handicap of leerstoornis.
www.koc.be/kw/dyslexie/kw_dyslexie.pdf	Informatie over compenserende hulpmiddelen bij ernstige lees- en spellingproblemen.
www.dyslexiehulpmiddelen.com	Professionals, leveranciers en eindgebruikers kunnen elkaar ontmoeten, elkaar versterken en alle tools vinden om goed en slim een dyslexiehulpmiddel in te zetten. Deze tools zijn vrij toegankelijk voor iedereen.
https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/onderwijspersoneel/van-basis-tot-volwassenenonderwijs/lespraktijk/ict-in-de-klas	Website van het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming met informatie over het beleid voor het educatief gebruik van ICT.

8.7. TOOLS

Teneinde scholen verder te ondersteunen werden een aantal extra tools ontwikkeld door diverse partners waaronder **Hogeschool Zuyd** en **vzw Eureka** diverse tools om het inzetten van voorleessoftware te faciliteren:

- een checklist met aandachtspunten voor het inzetten van voorleeshulpmiddelen thuis en op school;
- een document waarin de rol van softwareverdelers, leerling, leerkracht, zorgondersteuners en ICT-coördinator wordt uiteengezet tijdens elke fase van de inzet van de hulpmiddelen: de keuzefase van het hulpmiddel, de instructiefase, de gebruiksfase en de evaluatiefase;
- een ontwerp-actieplan implementatie ICT-hulpmiddelen;
- een analysemodel van behoeften bij bijzondere noden voor lezen en/of schrijven.

Je vindt deze tools op de website

www.leesvoor.Vlaanderen en in www.klascement.net.

LEES VOOR VLAANDEREN

Gratis Voorleessoftware!
Klik hier voor meer info

eureka ADIBib

- Digitale & Voorleesbare schoolboeken
- Voor elke leerling die er nood aan heeft
- Instructie filmpjes voorleessoftware
- Kennis en expertise

COLOFON

Aan de slag met voorleessoftware op school. Een gids met 8 vragen en antwoorden.
Januari 2018

Deze publicatie is gebaseerd op de publicatie "Dyslexiesoftware! En nu?", uitgave van de Vlaamse overheid (2011).

Bepaalde delen zijn met toestemming van de auteur overgenomen uit de publicatie "Met een handicap naar de school van je keuze. Redelijke aanpassingen in het onderwijs.", uitgave van het Interfederaal Gelijkekansencentrum UNIA (februari 2016).

Het hoofdstuk over de inspectie werd aangeleverd en geredigeerd door de Onderwijsinspectie, met dank aan Bart Maes.

Verder werd dankbaar gebruik gemaakt van het materiaal dat ontwikkeld werd in het kader van het Project COM van het Expertisecentrum Innovatieve Zorg en Technologie van de Hogeschool Zuyd.

Productcoördinatie, redactie en redactioneel advies:

Jan De Craemer, Luc Van Beeumen, Anny Cooreman, Ann Moonen, Jan Rottier, Inge Wagemakers en Theo Mardulier.

Vormgeving: Bart Ribbens www.somethingsmart.be

Druk: EVMPrint, Brussel www.evmprint.be

Depotnummer D/2017/3241/376

Verantwoordelijke Uitgever:

Koen Pelleriaux
Algemeen Directeur Departement Onderwijs & Vorming
Koning Albert II-laan 15
1210 Brussel

Thomas (10 jaar) is intelligent maar toch kan hij niet volgen tijdens de lessen mens en maatschappij en taal. Hij leest erg traag en is altijd als laatste klaar. De leerkracht ondersteunt Thomas waar hij kan. Hij leest de vragen voor bij toetsen en geeft hem extra tijd. Thomas zelf geeft ook niet op, hij spant zich enorm in. Na de eerste lessen Frans geraakt hij echter ontmoedigd. Zijn ouders en leerkrachten maken zich zorgen over de draagkracht van Thomas. En hoe moet dat straks verder in het secundair onderwijs?

Saar (10 jaar) mag sinds een paar maanden een laptop in de klas gebruiken. Nu de computer de tekst voor haar leest, kan ze zich richten op de inhoud. Ze leest zonder hulp van anderen en volgt nu prima het tempo van de klas. Haar boek van Frans staat ook 'digitaal' op haar computer. Saar kan nu de uitspraak van woorden beluisteren en ze ook extra oefenen. In het vierde leerjaar kreeg ze 'pre-teaching' met behulp van haar computer en voorleessoftware. Ze beluisterde en oefende al de eerste lessen van Frans voor ze in de klas aan bod kwamen. Haar leerkrachten en ouders staan versteld over haar toegenomen zelfvertrouwen. Ze zagen Saar openbloeien.